

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 930(477)(092)''19''

DOI: 10.24919/2312-2595.9/51.254451

Вікторія ТЕЛЬВАК

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (viktoriatelvak75@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4671-743X>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/AAO-4723-2020>

НОВИНКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛИПИНСЬКІАНИ

Рецензія на монографію:

Калуцький С. Історичний наратив В'ячеслава Липинського:
держава, монархія, аристократія : монографія.

Кам'янець-Подільський : ФОП Панькова А.С., 2022. 316 с.

Липинськознавство як міждисциплінарна галузь українознавства протягом останнього десятиліття демонструє певне сповільнення темпів розвитку, особливо в порівнянні з періодом його динамічного становлення в Україні протягом 1990-х рр. Це можна пояснити певним вичерпанням проблематики, котра лежала на поверхні, як і минуцністю тогочасної історіографічної моди. Втім, дедалі більш відчутною була потреба в спеціалізованішому липинськознавчому пошуку на підставі постійно зростаючої джерельної бази та з урахуванням переосмислення здобутків понад столітньої історіографічної традиції. Підтвердженням цієї наукознавчої тенденції є рецензоване монографічне дослідження С.С. Калуцького, присвячене з'ясуванню актуальної проблеми особливостей конструювання В'ячеславом Липинським образу Богдана Хмельницького та осмислення ним феномену національної аристократії в середині XVII ст.

© Вікторія Тельвак, 2022

Цілом прийнятною є структура монографії. Вона відповідає поставленим завданням і дає можливість з достатньою повнотою висвітлити основні проблеми заявленої теми. Матеріал викладено на підставі проблемно-хронологічного підходу логічно і послідовно. Монографія складається зі вступу, переліку умовних скорочень, чотирьох розділів (поділених на підрозділи), висновків, списку використаних джерел і літератури (тематично-алфавітної побудови), а також додатків і словника ключових термінів та понять.

Авторське формулювання об'єкта та предмета дослідження, його хронологічних і географічних меж, практичне значення монографії, технічне оформлення тексту та наукового апарату не викликають зауважень. Окреслені в монографії мета і завдання відповідають характеру обраної теми і дають можливість всебічно й ґрунтовно розкрити її зміст. Новизну результатів засвідчує залучення широкого кола різнопланових історіографічних джерел та здійснена на їхній підставі всебічна реконструкція поглядів В. Липинського на державотворчу діяльність Великого гетьмана та молоді української аристократії. При цьому зайвою складовою вступу є значною мірою декларативна характеристика методологічної основи роботи, адже цій проблемі приділена спеціальна увага у другому підрозділі першої частини книги.

Перший розділ «Науковий доробок В. Липинського у світлі історіографії й джерел» складається з двох підрозділів, в яких визначений стан та провідні напрями опрацювання теми, а також характеризується й класифікується комплекс історіографічних джерел. У першому підрозділі автор аналізує історіографію проблеми за хронологічно-проблемним принципом. Цілом виправдано С.С. Калущкий відповідно до визначених історіографічних періодів відтворює процес осмислення феномену Липинського-історика – від перших рецензій на його праці і до узагальнювальних студій нашого часу. Відзначаючи належну повноту цієї частини роботи, водночас вважаємо, що варто було звернути більшу увагу на концептуальну критику М. Грушевським козакознавчих поглядів його молодшого колеги, висловлену на сторінках останніх томів «Історії України-Руси». Не менш інформативним для Автора було б звернення уваги на критику самим В. Липинським історичної ідеології М. Грушевського, розгорнуту на сторінках емігрантської періодики.

Також з поля зору С.С. Калущького значною мірою випала цікава польська липинськіана. Крім проаналізованої Автором студії Б. Ганцажа, уваги також заслуговують праці Мирослави Папежинської-Турек («Mychajło Hruszewski i Wiaczesław Łypynski – dwie filozofie dziejów Ukrainy») та «Od tożsamości do niepodległości. Studia i szkice z dziejów kształtowania ukraińskiej świadomości narodowej»), Ришарда Тожецького («Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929»), Мацея Козловського («Wacław Lipiński – konserwatysta zapomniany»), Мирослава Філіповіча («Gente Polonus Natione Ruthenus: Wiaczesław Łypynskij») та «Spuścizna historyczno-politologiczna Wiaczesława Łypynskiego a współczesna Ukraina»), Томаша Стриєка («Dylematy konserwatysty. Wjaczesław Łypynskij (1882–1931) o państwie, narodzie i niepodległości Ukrainy») та «Ukraińska idea narodowa okresu międzywojennego. Analiza wybranych koncepcji») та ін. Серед дрібних недоглядів цієї частини роботи вкажемо на помилкове приписування історіографічних спостережень Матвій Яворського Осипу Гермайзе (с. 27).

У другій частині першого розділу С.С. Калущький звертається до аналізу розлогої джерельної бази дослідження. Він цілком виправдано, відповідно до усталеної традиції, виділяє три джерельних комплекси, котрі об'єднують авторські тексти та контекстуальні джерела. На схвалення заслуговує запропонована дослідником дворівнева структура джерельної бази, котра охоплює тексти історіографічні та суто першоджерельні, що покликане посилити аргументованість авторських висновків. Відзначаючи повноту залучених С.С. Калущьким джерел, водночас вкажемо на надмірну розлогість опису джерельної бази, викликану безпотрібним переказом змісту праць героя дослідження замість доречного в цьому випадку текстологічного аналізу. Також більшої аргументації потребує авторське рішення залучити до комплексу джерел монографічні праці сучасних козакознавців, енциклопедичні та довідкові видання. Натомість, відсутня доречна у цьому підрозділі докладніша характеристика багатотомника «В'ячеслав Липинський та його доба». Очевидним непорозумінням є залучення до групи неопублікованих матеріалів рукописів і авторефератів монографій.

Другий розділ монографії «Формування історичних поглядів вченого» присвячений аналізу становлення Липинського-історика. У першій частині С.С. Калущький реконструює творчу біографію

героя свого дослідження з особливою увагою до еволюції його теоретичних поглядів. З огляду на це не зовсім вдалою є назва першого підрозділу, сформульована як «Становлення методологічних принципів і написання наукових праць», адже йдеться про змалювання цілого періоду творчої біографії. У цій частині роботи С.С. Калуцький із належною повнотою охоплення різнопланових джерел та історіографічної літератури вміло відтворює ключові моменти перетворення В. Липинського на одного з чолових українських інтелектуалів його доби. Авторські спостереження є загалом влучними, а висновки належно аргументованими. Важливо, що С.С. Калуцький не підпадає під вплив авторитету героя своєї студії (що загалом властиво біографічним студіям), вдало показуючи не тільки ті моменти, де В. Липинський був новатором, але й коли тези, котрі він обстоював, аргументовано заперечили його сучасники та наступники. Натомість від автора хотілося б почути докладніше про читацькі смаки й уподобання українського історика, адже як дослідник він значною мірою сформувався самотужки. Також більшої уваги заслуговує аналіз співпраці В. Липинського з очолюваним М. Грушевським НТШ та його комісіями, насамперед – археографічною. Втім, це зауваження варто радше розглядати як побажання на майбутнє.

Друга частина розділу відведена скрупульозному розгляду джерельної основи робіт В. Липинського. Як і в попередньому підрозділі, С.С. Калуцький аналізує згадану проблему на підставі вичерпного кола джерел із залученням різнопланової історіографічної літератури. З огляду на це його висновки є аргументованими та вповні коректними. Зі сторінок цієї частини праці В. Липинський постає як талановитий дослідник, котрий перебуває у постійному пошуку. Тож не дивно, що поряд із чималими творчими здобутками, він нерідко помилявся в своїй джерелознавчій праці. Відзначаючи докладність цієї частини роботи, зазначимо, що в ній виразно бракує характеристики археографічної методики Липинського-історика. Серед дрібних недоглядів цієї частини роботи вкажемо невдалий переклад назви першої польської Академії наук як «Академії Умілостей», адже в літературі утвердилася назва «Академія знань».

Третій розділ монографії сфокусований на аналізі еволюції поглядів В. Липинського на постать Богдана Хмельницького та формування ним державної ідеї. Як і в попередній частині моно-

графії, С.С. Калущий демонструє добру обізнаність у джерелах і літературі, що разом із контекстуальним підходом і доречною критичністю до героя свого дослідження дало підставу зробити переконливі оригінальні висновки, які стануть тривалим надбанням липинськознавства. При цьому відзначимо, що постійно порівнюючи погляди В. Липинського з тезами його колег і сучасних українських козакознавців, автор практично ігнорує здобутки польського козакознавства останніх десятиліть (згадано лише працю А. Перналя). Натомість, з огляду на влучно відзначену залежність українського історика від краківської історіографічної традиції, доречним було б з'ясувати те, як виглядають його погляди на тлі сучасної польсько-української дискусії істориків ранньомодерної доби. Зауважимо також, що не зовсім коректною є характеристика В. Смолія та В. Степанкова як «представників державницького напрямку», адже це поняття в українській історіографії має зовсім інші смислові конотації.

Остання частина монографічного дослідження відведена аналізу поглядів В. Липинського на роль національної аристократії як рушійної сили державотворчих процесів. У вже звичному для себе компаративному ключі С.С. Калущий вміло реконструює творчу лабораторію видатного інтелектуала, всебічно показуючи специфіку його дискурсу стосовно значення городского козацтва у створенні політичної еліти, як і участі шляхти у формуванні нової української аристократії й функціонуванні державних інститутів. Важливо, що дослідник простежує зв'язок еволюції поглядів героя своєї студії з фактами його творчої та, особливо, суспільно-політичної біографії. Доречними є й авторські спостереження стосовно обмежувального впливу ментальних стереотипів Липинського-шляхтича на його творчу лабораторію. Це надає особливої рельєфності та доказовості історіографічним висновкам здобувача.

У висновках С.С. Калущий не просто зібрав підсумкові положення, представлені ним у розділах, але й стисло, у розрізі цілої теми, навів стереоскопічне бачення козакознавчої спадщини В. Липинського. Водночас у висновках від С.С. Калущого як дослідженого липинськознавця хотілося б почути про історіографічні перспективи дослідження його теми, адже, як показує авторський аналіз, чимало сюжетів були лише окреслені. Також на відзначення

заслужують додатки до монографії, котрі мають змістовий, а не формальний характер. Особливо в нагоді липинськознавцям стануть перші два додатки.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що монографія С.С. Калущького засвідчує високий фаховий рівень молодого липинськознавця. Він зібрав та опрацював різноплановий і обширний історіографічний матеріал. Запропоновані ним висновки вносять якісно нове розуміння козакознавчої спадщини автора «України на переломі». З огляду на це рецензована монографія, безсумнівно, є важливим явищем сучасної української історіографії.

*Рецензія надійшла до редакції 23.02.2022 р.
Рецензія рекомендована до друку 24.03.2022 р.*